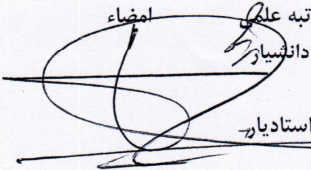

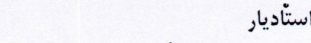
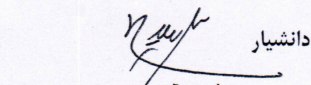
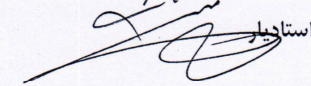
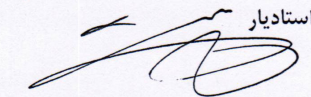

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تائید اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای رحیم عبدالرحیم زاده رشته: کارگردانی تحت عنوان: بازتاب آئینهای مردمی در تئاتر معاصر کردستان - پروژه عملی: کارگردانی نمایش «آنتیگونه» را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد تائید می کنند.

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیات داوران
	دانشیار	آقای دکتر محمدرضا خاکی	۱- استاد راهنما (نظری)
	استادیار	آقای دکتر مسعود دلخواه	۲- استاد راهنما (عملی)
	استادیار	آقای دکتر فرهاد مهندس پور	۳- استاد ناظر
	دانشیار	خانم دکتر سهیلا نجم	۴- استاد ناظر
	استادیار	آقای دکتر مهدی حامد سقاییان	۵- استاد ناظر
	استادیار	آقای دکتر مهدی حامد سقاییان	۶- نماینده تحصیلات تکمیلی

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته‌ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب، .....، دانشجو رشته .....، متعهد می‌شوم کلیه نکات مندرج در آئین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته‌های علمی مستخرج از پایان‌نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین‌نامه فوق‌الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا: .....
تاریخ: ۱۳۹۱/۴/۵

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته کارگردانی نمایش است که در سال ۱۳۹۱ در دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/جناب آقای دکتر محمدرضا خاکی، مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب رحیم عبدالرحیم زاده دانشجوی رشته کارگردانی نمایش مقطع کارشناسی ارشد

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: رحیم عبدالرحیم زاده

تاریخ و امضا: ۱۳۹۱/۵/۵

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته: کارگردانی

بازتاب آئین‌های مردمی در تئاتر معاصر کردستان

پروژه‌ی عملی: کارگردانی نمایش آنتیگونه

رحیم عبدالرحیم‌زاده

استاد راهنما(نظری):
دکتر محمدرضا خاکی

استاد راهنما(عملی):
دکتر مسعود دلخواه

شهریور ۱۳۹۱

تقدیم

به پدرم تکیه‌گاهی که زود از دست دادم

به همسرم تکیه‌گاهی که هنوز دارم

تشکر

این پژوهش آماده نمی‌شد مگر با صبوری استاد راهنمای این پروژه جناب آقای دکتر محمدرضا خاکی، راهنمایی‌های دلسوزانه استاد راهنمای عملی جناب آقای دکتر مسعود دلخواه و بزرگواری‌های مدیرگروه محترم رشته کارگردانی دانشگاه تربیت مدرس جناب آقای دکتر مهدی حامد سقائیان بر خود لازم می‌دان از تمامی این اساتید و همچنین کارکنان دلسوز دانشگاه تربیت مدرس و تمامی اساتیدم در دوره کارشناسی کارگردانی تئاتر دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران تشکر ویژه داشته باشم.

همچنین از صبوری همسرم ایران احمدپور در ایام آماده‌سازی این پژوهش و کمک‌های بی‌دریغش، دوستان عزیزم در گروه تئاتر کانی و رنجشان در آماده‌سازی پروژه عملی و تمامی دوستان نویسنده و پژوهشگر در شهرستان بوکان که کتابخانه خود را بی‌دریغ در اختیارم نهادند سپاسگزارم.

چکیده:

نمایش در کردستان ریشه در آیین‌ها، مناسک و باورهایی دارد که قدمت آن‌ها به دوره‌هایی بسیار کهن باز می‌گردد. برخی از این آیین‌ها از جنبه‌های نمایشگرانه بسیار قدرتمندی برخوردارند و برخی دیگر با حضور عناصری چون نمایشنامه، بازیگر و تماشاگر یک نمایش ساده و ابتدایی به شمار می‌آیند. در این پژوهش سعی شده به این پرسش پاسخ داده شود که تئاتر در کردستان چه ارتباطی با آیین‌های کهن و مردمی دارد و این آیین‌ها چه تأثیری بر تئاتر معاصر کردی گذاشته‌اند. برای دستیابی به پاسخ این پرسش، ابتدا شماری از مهمترین آیین‌ها از منظر نمایشی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در گام دوم سعی شده است پیشینه هرکدام از این آیین‌ها و صبغه اسطوره‌ای و قدمت آن‌ها بررسی شود و در این مسیر عناصر مشترک آیین‌های کردستان با دیگر مناطق ایران نیز مدنظر قرار گرفته است تا از این رهگذر ارتباط و پیوستگی فرهنگ ایرانی علیرغم تنوع آن نشان داده شود و دست آخر ردپای این آیین‌ها در شماری از مهمترین اجراها، نمایشنامه‌ها و رویدادهای تئاتر کردی پی گرفته شده است. بر این اساس می‌توان گفت تئاتر در کردستان در دوره ابتدایی متأثر از آیین‌های بومی ایرانی و کردی بوده و هرچه به دوره‌های متأخر نزدیک می‌شویم از میزان تأثیر این آیین‌ها کاسته شده و به سوی نمایشنامه‌ها و فرم‌های نمایشی غربی میل کرده است.

کلیدواژه‌ها:

تئاتر کردستان، تئاتر ایران، آیین‌های نمایشی کردستان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
۳.....	بیان مسئله.....
۵.....	ساختار پژوهش.....
۵.....	سؤالات تحقیق.....
۶.....	فرضیه‌ها/ پیش فرض‌ها.....
۶.....	روش تحقیق.....
۶.....	پیشینه تحقیق.....
۷.....	آیین‌ها، نمایش‌واره‌ها و بازی‌های سرگرم‌کننده.....
۹.....	شروع تئاتر مدرن به شیوه غربی.....
۱۰.....	فصل اول – آیین‌های نمایشی در کردستان
۱۱.....	۱-۱ مقدمه.....
۱۲.....	۱-۲ میر نوروزی.....
۲۲.....	۱-۳ بووکه بارانه (عروس باران).....
۳۲.....	۱-۴ کوسه.....
۳۷.....	۱-۵ رقص کردی (هه لپه‌رکی).....
۴۳.....	۱-۶ چمر (رقص عزا).....
۵۲.....	۱-۷ سماع دراویش.....
۵۹.....	۱-۹ جنبه‌های نمایشی در ادبیات فولکلور.....
۵۹.....	۱-۹-۱ بهیت.....
۶۴.....	۱-۹-۲ حیران.....
۶۵.....	۱-۹-۳ لاوک.....
۶۶.....	۱-۱۰ خرده نمایش‌های سرگرم‌کننده.....
۶۶.....	۱-۱۰-۱ گا، گا، گا.....
۶۷.....	۱-۱۰-۲ بی بی جان.....
۶۷.....	۱-۱۰-۳ برای شیت و برای ناقل (برادر عاقل و برادر دیوانه).....
۶۸.....	۱-۱۰-۴ کوله‌که کالی (بوسان بوسان).....
۶۸.....	۱-۱۰-۵ کوسه کالی.....
۶۹.....	۱-۱۰-۶ کوسه، کوسه.....

۶۹	فصل دوم – تئاتر در کردستان
۷۰	۱-۲ مقدمه
۷۱	۲-۲ شانو و سرچشمه‌های آن
۷۲	۳-۲ شروع تئاتر در کردستان
۸۳	۴-۲ تئاتر در کردستان ایران
۹۴	فصل سوم – بازتاب آئین‌های نمایشی در تئاتر معاصر کردستان
۹۵	۱-۳ مقدمه
۹۶	۲-۳ بازتاب آیین‌های نمایشی در دوران آغازین تئاتر کردستان
۱۰۰	۳-۳ آیین‌های نمایشی در دوره جدید تئاتر کردستان
۱۲۴	نتیجه‌گیری
۱۲۶	پیشنهادات پژوهشی
۱۲۵	منابع
۱۲۸	منابع فارسی
۱۳۱	مقالات فارسی
۱۳۲	پایان نامه‌ها
۱۳۲	منابع کردی
۱۳۴	مقالات کردی
۱۳۴	منابع لاتین
۱۳۵	شرح و تصاویر کار عملی
۱۵۲	چکیده انگلیسی

فهرست تصاویر

صفحه	عنوان
۱۴۲.....	تصویر شماره ۱ - عروسک بوکه بارانه.....
۱۴۳.....	تصویر شماره ۳ - رقص کردی (هه لپه رکی).....
۱۴۳.....	تصویر شماره ۴ - مراسم چمر.....
۱۴۴.....	تصویر شماره ۵ - سماع دراویش.....
۱۴۴.....	تصویر شماره ۶ - بیت خوانی در قرن ۱۹.....
۱۴۵.....	تصویر شماره ۷ - نمایشهای سرگرم کننده در کردستان به نقل از سفرنامه ریچ ۱۸۴۰ میلادی.....
۱۴۵.....	تصویر شماره ۸ - نمایش گاگا.....
۱۴۶.....	تصویر شماره ۹ - نمایش برای شیت برای ئاقل.....
۱۴۶.....	تصویر شماره ۱۰ - نمایش کوله که کالی.....
۱۴۷.....	تصویر شماره ۱۱ - عبدالله گوران.....
۱۴۸.....	تصویر شماره ۱۲ - شماره ۱۵ نشریه ژین، ۱۹۱۹ که نخستین نمایشنامه کردی در آن منتشر شده است.....
۱۴۹.....	تصویر شماره ۱۳ - عبدالرحیم رحمی حکاری، نخستین نمایشنامه نویس کرد.....
۱۵۰.....	تصویر شماره ۱۴ - توفیق پیره میرد، اولین منتقد تئاتر کرد.....
۱۵۱.....	تصویر شماره ۱۵ - اجرای نمایش جوانمرگ.....
۱۵۱.....	تصویر شماره ۱۶ - اجرای نمایش کوچ مستان.....

کلیات تحقیق و مقدمه

مقدمه

کردستان بخشی از فرهنگ و تمدن غنی و متنوع ایرانی است و اگرچه بخش‌هایی از کردستان در کشورهای عراق، ترکیه و سوریه قرار دارد، با این همه چه به لحاظ فرهنگی و چه به لحاظ زبانی در مجموعه فرهنگ و تمدن ایرانی قرار می‌گیرد. به لحاظ زبانی، «زبان کردی زیر مجموعه زبان‌های آریایی و هم‌ریشه با زبان فارسی است و سه لهجه عمده آن کرمانج، سوران، گوران است که هرکدام از آنها دارای زیر لهجه‌های متعددی است» (سلطانی، ۱۳۸۵: ۱۸۶).

به لحاظ تاریخی نیز کردها از زیر مجموعه اقوام آریایی ماد به شمار می‌آیند و «نژاد آنها را می‌توان نژادهایی چون ماننایی، لولوبی و گوتی برشمرد» (دیاکونوف، ۱۳۷۷: ۹۹).

کردستان نیز همچون دیگر مناطق فلات ایران و بین‌النهرین دارای تئاتر به شکل کهن و تاریخی نیست و تاریخچه تئاتر به معنای مدون و علمی آن در کردستان از صد سال متجاوز نخواهد شد اما همچون دیگر مناطق این سرزمین دارای آئین‌های غنی و نمایشواره‌هایی بوده که در طی قرون و اعصار به دلایل مختلفی چون دلایل دینی و مذهبی، تفریح و سرگرمی و یا دلایل سیاسی اجتماعی و اقتصادی اجرا می‌شده‌اند که برخی از این بازی‌ها و نمایشواره‌ها هم اکنون نیز به حیاتی نیمه‌جان ادامه می‌دهند و سراغ برخی را تنها در منابع مکتوب و کتب تاریخی می‌توان گرفت.

در این پژوهش برای شناخت تاریخچه نمایش در کردستان به معرفی اجمالی تعدادی از این آیین‌ها، بازی‌های نمایشی و نمایشواره‌ها خواهیم پرداخت تا شناختی از ریشه‌های فرهنگ نمایشی در کردستان به دست آید.

از مهم‌ترین این آیین‌ها و بازی‌های نمایشی می‌توان به چند عنوان عمده اشاره کرد:

بهیت^۱

هه‌لپه‌رکی^۲ یا رقص کردی

بووکه‌بارانه^۳

بی‌بی‌جان^۴

میرمیرین^۵

کوسه^۶

رقص دراویش

اما آنچه تئاتر خوانده می‌شود در کردستان قدمت چندانی ندارد هر چند از سال‌های آغازین ۱۳۰۰ تئاتر در کردستان و بلاخص در شهرهایی چون کرمانشاه و سنندج به صحنه رفت اما نخستین نمایش به زبان کردی در سال ۱۹۴۵ در شهر مهاباد با نام «دایکی نیشتمان»^۷ یا «مام وطن» در دوران جمهوری مهاباد اجرا شد.

در کردستان عراق نیز ابتدا در سال ۱۹۲۱ تئاترهایی به زبان کردی در مدارس اجرا شد که از جمله آن‌ها می‌توان به «صلاح‌الدین ایوبی» اشاره کرد که توسط انجمن فن و تمثیل «اربییل/اولا» در شهر اربیل و به کارگردانی دانیال قصاب اجرا شد، اما نخستین اجرای حرفه‌ای به «۱۹۲۶ میلادی باز می‌گردد که نمایش

1Beyt

2Halparke

3Booka Barana

4Bibi jan

5Mirmiren

6Kosa

1Dayki Nishtman

علم و جهل به کارگردانی فواد رشید بکر در شهر سلیمانیه اجرا شد» (قادر برزنجی، ۲۰۰۷: ۱۱). و نخستین نمایشنامه چاپ شده به زبان کردی نیز به سال ۱۹۱۹ باز می‌گردد که توسط عبدالرحیم رحمی حکاری با عنوان مم آلان^۱ در دو شماره پیاپی روزنامه ژین در استانبول منتشر شد. (پیربال، ۲۰۰۱: ۴۷).

در کردستان ایران هم اکنون به هر دو زبان کردی و فارسی به شکل مداومی نمایش اجرا می‌شود و حتی اکنون جشنواره‌ای تحت عنوان جشنواره تئاتر کردی در شهر سقز پایه‌گذاری شده است که تا کنون ۱۰ دوره آن برگزار شده و از تمامی مناطق کردنشین ایران در آن حضور می‌یابند، اما اجرای نمایش به زبان کردی در دوره پهلوی به شکل کامل ممنوع بوده و تنها پس از انقلاب است که کردها اجازه اجرای نمایش به زبان کردی را می‌یابند و در طی ۳۰ سال اخیر نمایشهای متنوع و متعددی به زبان کردی اجرا شده است.

بیان مسئله

بخشی از آنچه امروز در کردستان تئاتر خوانده می‌شود ریشه در برخی مناسک، آیین‌ها و باورها دارد که با دیدگاه‌های علمی تئاتر که در صد سال اخیر به ایران آمده، تلفیق گشته و تئاتر کردستان را پدید آورده است.

منظور از آیین در این پژوهش مجموعه‌ای از رفتارهای انسانی است که جنبه‌ای مقدس و فرازمینی به خود می‌گیرند چرا که به تعبیر میرچا الیاده «آیین‌های دینی و کارهای مهم دنیوی فقط وقتی کسب اعتبار کرده و به ارزش معهود خود می‌رسند که آگاهانه به تکرار کردارهایی بپردازند که در آغاز توسط ایزدان، پهلوانان و یا نیاکان وضع شده‌اند» (الیاده، ۱۳۷۸: ۲۰) به تعبیری دیگر آیین مجموعه رفتارهایی است که به خاطر داشتن نمونه‌ای ازلی و الهی جنبه‌ای مقدس یافته‌اند.

همچنانکه مایکل پین نیز آیین را چنین تعریف می‌کند «کارهای نمادین، متعارف و مرسوم هستند که در جامعه‌های انسانی برای بهره گرفتن از نیروهای فراطبیعی انجام می‌شود» (پین، ۱۳۸۳: ۱۷) در واقع آیین امری اجتماعی و انسانی اما در ارتباط با پدیده‌های فراطبیعی و یا دینی است. «آیین پدیده‌ای

1Mami Alan

اجتماعی است که در آن زندگی روحانی به زندگی اجتماعی پیوند می خورد. میزان این آمیختگی از آیینی به آیین دیگر متفاوت است» (مالرب، ۲۰۰۶: ۱۲)

منظور از آیین‌های نمایشی نیز مجموعه‌ای از آیین‌هایی است که جنبه‌های نمایشگرانه داشته و از تعدادی از قواعد و اصول هنر نمایش در معنای خاص آن همچون بازیگر، تماشاگر، مکان ویژه برای اجرا و یا متن مکتوب بهره می‌گیرند. این آیین‌ها در واقع نمایش به معنای خاص آن نیستند اما به تعبیر شکسر ویژگی‌های اجرا را در خود دارند و میتوانند در زمره اجرا (Performance) محسوب شوند.

در این پژوهش، در مرحله‌ی نخست به ردیابی برخی از مهمترین آیین‌های نمایشی همچون آیین "بووکه بارانه" یا آیین تمنای باران، "میر میرین" یا میر نوروزی، "به‌یت" یا شکلی از داستان‌گویی نمایشی در کردستان، "بی بی جان" به عنوان نوعی از نمایش عروسکی دستکشی، "هه‌لپه‌رکی" یا رقص آیینی - رزمی کردها و انواع مختلف آن، "چهمه‌ر چویی"^۱ یا آیین‌های مرتبط با سوگواری و دیگر آیین‌هایی خواهیم پرداخت که دارای کارکردی نمایشی بوده و می‌توان ردپای اشکالی از نمایش را در آن دنبال کرد. در بررسی این آیین‌ها سعی خواهد شد منشأ اساطیری آن در اساطیر ایران باستان و بین‌النهرین جستجو شود و اینکه چگونه این اساطیر از دل تاریخ تا زندگی امروزمین مردمان کرد امتداد یافته‌اند.

سپس با شناسایی برخی از مهمترین فرازهای نمایشی کردستان در صد سال اخیر بالاخص در مناطقی چون کرمانشاه، سنندج و مهاباد، همچنین برخی از مهمترین رویدادهای تئاتری در کردستان سعی خواهیم کرد ردپای این آیین‌ها را در اشکال امروزی تئاتر در کردستان باز یابیم.

در این پژوهش تنها آثاری بررسی خواهد شد که به زبان کردی اجرا شده‌اند و آثاری که به زبان فارسی در منطقه کردستان اجرا شده‌اند مدنظر قرار نخواهد گرفت، چرا که از یکسو با حجم زیادی از اجراها مواجه هستیم که بررسی همه آن‌ها کاری بس سترگ و دشوار را می‌طلبد و از سوی دیگر در تقسیم بندی که آن را تحت عنوان تئاتر کردی می‌شناسیم جای نخواهد گرفت. هرچند تعداد آثاری که در ابتدای تئاتر معاصر کردی به زبان کردی نوشته شده‌اند بسیار اندک است، اما با پیروزی انقلاب اسلامی و آزادی که در اختیار

---

2 Chamar chopi

قومیت‌ها و خرده‌فرهنگ‌ها قرار می‌گیرد حجم این آثار روزبه روز در حال افزایش بوده و حتی امروزه جشنواره‌ای با عنوان جشنواره تئاتر کردی هرساله در شهر سقز برگزار می‌شود و تاکنون ۱۰ دوره آن به شکل موفق برگزار شده و عمده تأکید این پژوهش برای شناخت تئاتر معاصر کردی معطوف به این جشنواره و آثار اجرا شده در آن است.

ساختار پژوهش

این پژوهش در چهار فصل به بررسی آیین‌ها و نمایشواره‌ها در کردستان پرداخته است. فصل اول با عنوان کلیات تحقیق به بحث درباره سوالات، مبانی نظری، فرضیه‌ها و پیشینه تحقیقات در این رابطه می‌پردازد. در فصل دوم با عنوان آیین‌های نمایشی در کردستان، شماری از مهمترین آیین‌های نمایشی همراه با سابقه و پیشینه اسطوره‌ای آنان مورد مطالعه قرار گرفته است. فصل سوم با عنوان تئاتر معاصر کردستان به بررسی نخستین تئاترهای اجرا شده به زبان‌های فارسی و کردی در مناطق کردنشین ایران پرداخته و در فصل چهارم با عنوان بازتاب آیین‌های نمایشی در تئاتر معاصر کردستان، ردپا و تأثیر برخی از آیین‌ها را در تئاتر معاصر کردی مورد مطالعه قرار داده‌ایم. دست آخر نیز با جمع بندی و نتیجه‌گیری از بحث، پیشنهاداتی برای پژوهش‌های گسترده‌تر در این زمینه ارائه شده است.

سوالات تحقیق

ارتباط آیین‌های کهن در کردستان با تئاتر امروز کردستان چیست؟
آیین‌ها و نمایش در کردستان چه ارتباطی با آیین‌ها و تئاتر در سراسر ایران دارد؟
چگونه در دل تکثر فرهنگی در سرزمین ایران می‌توان شکل واحدی از نمایش را با توجه به ریشه‌های مشترک فرهنگی جستجو کرد؟

فرضیه‌ها / پیش فرض‌ها

نمایش امروز کردستان مبتنی بر آیین‌های کهنی است که ردپای آنرا تا به امروز می‌توان در دل تئاتر کردستان پیدا کرد.

در نمایش ایران علی‌رغم تکثر فرهنگی می‌توان ریشه‌های مشترک بسیاری را میان این فرهنگ‌های متنوع باز شناخت.

روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش با توجه به موضوع آن روش تاریخی-تحلیلی است. در این روش ابتدا به گردآوری داده‌های تاریخی در باره نمایش‌های آیینی و تئاتر کردستان پرداخته شده و سپس به تحلیل این داده‌های تاریخی براساس ارتباط آیین‌های نمایشی و تئاتر توجه شده است.

پیشینه تحقیق

زمینه تحقیقی این پژوهش را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم‌بندی کرد:

آیین‌ها، نمایشواره‌ها و بازی‌های سرگرم‌کننده

شروع تئاتر مدرن به شیوه غربی

درباره هیچ کدام از این دو دسته تاکنون تحقیق جامع و مدونی چه در ایران و چه در دیگر کشورهای دارای مناطق کردنشین انجام نگرفته و تنها شاید بتوان مطالبی را به شکل پراکنده در این سو و آن سو یافت. در مورد دسته اول بیشتر منابع نگارنده، بر پایه مشاهدات شخصی و مصاحبه و گفتگو فراهم آمده و یا کتاب-هایی که به معتقدات، فولکلور و آداب و رسوم کردها پرداخته‌اند و نه به شکل مشخص آثاری که درباره آیین-ها یا آیین‌های نمایشی بحث کرده‌اند.

در دسته دوم نیز معدود تحقیقاتی که انجام گرفته، محدود به تاریخ تئاتر در کردستان عراق است و درباره تئاتر کردستان ایران بسیار کم گفته و نوشته شده است و اطلاعات مربوط به این بخش از منابع پراکنده جمع‌آوری شده است.

آیین‌ها، نمایشواره‌ها و بازی‌های سرگرم‌کننده

نمایش در ایران

بهرام بیضایی (۱۳۸۰) در این اثر پژوهشی به بررسی بسیاری از آیین‌ها و نمایشواره‌ها در ایران پرداخته و این آیین‌ها را در دو رده پیش از اسلام و پس از اسلام طبقه‌بندی کرده است. از آنجا که بسیاری از آیین‌هایی که بیضایی در کتاب خود به آن‌ها اشاره می‌کند از جمله میر نوروزی، کوسه و بسیاری مراسم دیگر در کردستان نیز وجود دارد و نظر به اشتراک فراوان میان آیین‌های کردستان با دیگر مناطق ایران، اثر بیضایی را می‌توان به نوعی پایه چنین تحقیقاتی به شمار آورد.

تئاتر در ایران

بهروز غریب‌پور (۱۳۸۴) در اثر خود سعی داشته تاریخچه‌ای از سیر تحول تئاتر در ایران به دست دهد و در بخش نخستین کتابش از منظری متفاوت به بسیاری از آیین‌ها و نمایشواره‌های ایرانی نگریسته است. از آنجایی که نویسنده خود کرد بوده و در کردستان بزرگ شده است بسیاری از آیین‌های مورد اشاره وی همچون چمر، کوسه، میرنوروزی همان آیین‌هایی است که در کردستان رواج داشته یا دارد.

افسانه‌ها و متل‌های کردی

علی اشرف درویشیان (۱۳۸۶) به عنوان یک داستان‌نویس و پژوهشگر کرد به گردآوری بسیاری از داستان‌ها، ضرب‌المثل‌ها، بازی‌ها و نمایشواره‌ها در کردستان و بالاخص مناطق جنوبی کردستان یعنی کرمانشاه پرداخته و آن را در قالب کتابی جمع‌آوری کرده است. بخش مربوط به نمایش‌ها که به نمایش‌های سرگرم‌کننده در مناطق کردنشین می‌پردازد که ارتباط مستقیم با موضوع مورد بحث این پژوهش دارد. نکته مهم در پژوهش درویشیان امانتداری وی در ثبت و ضبط این نمایش‌ها است و با تاریخ و ارجاع دقیق هر کدام

را با جزئیات معرفی کرده است، اما خود به تحلیل هیچ کدام نپرداخته و تنها به بازگویی آن‌ها اکتفا کرده است و از این رو می‌تواند ماده خام بسیار مناسبی برای پژوهشگران این حوزه باشد.

مراسم اقوام ایرانی

حسن زنده‌دل و دستیاران (۱۳۸۷) در این پژوهش به شکلی میدانی به بررسی آیین‌ها و مراسم تمامی اقوام ایرانی به ترتیب استان‌ها پرداخته و شرح جامعی از هر کدام از آیین‌ها داده و اشعار هر مراسم را نیز بدون تغییر و با زبان محلی ذکر کرده‌اند. این پژوهش از دو منظر برای نگارنده اهمیت دارد: نخست آنکه بخشی از این مراسم به شکل مستقیم به مناطق کردنشین همچون کردستان، جنوب آذربایجان غربی، کرمانشاه و ایلام مربوط می‌شود و دوم آنکه بسیاری از مراسم مورد اشاره در کتاب ریشه‌های مشترک و همسانی‌های فراوان با آیین‌های کردستان و مناطق کردنشین دارد.

نقش کردها در پاسداری از فرهنگ و تمدن ایرانی

محمد علی سلطانی (۱۳۸۵) در این اثر سعی داشته شناختی جامع از فرهنگ، زبان و تمدن کردها به دست دهد و سپس به بررسی ریشه‌های ایرانی کردها و آداب و رسوم آنان بپردازد. سه فصل پایانی کتاب سلطانی با عناوین کردها و آیین و آداب و رسوم ایرانی، کردها، حافظان ادیان ایرانی و زبان، خط و آثار مکتوب کردها در ایران به شکل مستقیم به موضوع مورد بحث ما در این پژوهش ارتباط پیدا می‌کند.

بحثی مختصر درباره کردها

مهرداد ایزدی (۲۰۰۹) در کتابی که البته چندان هم مختصر نیست و ۶۰۰ صفحه را در بر می‌گیرد به بحثی همه جانبه درباره کردها پرداخته و از جغرافیا گرفته تا تاریخ آداب و رسوم، وضعیت سیاسی و اجتماعی، دین کردها، فولکلور، ادبیات مکتوب و هنر کردی را به بحث گذاشته است. ایزدی که از کردهای ایران و دانش‌آموخته دانشگاه کلمبیا و استاد دانشگاه هاروارد در آمریکا است، در این اثر، پژوهشی کاملاً آکادمیک و مبتنی بر اسناد و مدارک به دست می‌دهد. برخی از فصل‌های این کتاب از جمله بخش مربوط به دین در کردستان، فرهنگ و هنر، آداب و رسوم، فولکلور و داستان‌های فولکلوریک، جشن‌ها و تقویم، رقص،